

Др Борис Беговић*

Thomas Piketty, *Capital in the Twenty-First Century*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 2014, 685

Одавно се није појавила књига усредсређена на економске теме која је у јавности, макар оној западних земаља, изазвала више пажње. Додуше, пре свега у широј јавности – академска заједница је *Капитал у XXI веку* прилично хладно примила, а универзитетски економисти који су се укључивали у расправу бавили су се углавном политичким импликацијама неких од изнесених теза, односно предложеним државним политикама.

Због чега је толико пажње било усредсређено на ову књигу? Било, будући да после овогодишњег појављивања књиге и експресне реакције широке јавности на њу, уз својеврсно медијско подизање температуре, ствари већ крајем ове године улазе у прилично хладну фазу, уз перспективу да уроне у ледено доба. Играла је, изгледа, само једно лето. Независно од тога, треба одговорити и на питање на нормативном плану: да ли Пикетијева књига заиста заслужује такву пажњу?

У покушају објашњавања феномена званог *Капитал у XXI веку* треба поћи од чињеница. Књига је обимна, нуди обиље материјала и посвећена је нечему што се свакако почетком овог века може посматрати као контроверзно политичко, пре него економско питање – економској неједнакости, како у погледу неједнакости факторских доходака, тако и неједнакости богатства. Пођимо редом. У првом делу књиге аутор објашњава основне категорије и то чини на начин прилагођен онима којима је ово прва књига повезана с економијом. Следи разматрање динамике односа између капитала (фонда) и дохотка (тока), што је отелотворено у сагледавању промена показатеља којим се укупна вредност капитала у земљи исказује бројем година кумулираног националног дохотка. Трећи део књиге бави се

* Аутор је редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду.

структуром неједнакости, па се стога понаособ разматра питање неједнакости у оквиру радних доходака и дохотка од капитала, као и утицајем наслеђивања на неједнакост. Четврти део је посвећен предлозима државних политика, пре свега препорука у погледу прогресивног опорезивања укупног дохотка по високој маргиналној стопи и истом таквом глобалном опорезивању фонда капитала.

Пикетијева књига није намењена економистима – њима је заиста тешко да читају штиво у коме не постоји елементарна дисциплина излагања, а још им теже пада неукусна тривијализација неких контроверзи економске теорије, праћена исувише екстензивним и често непрецизним (на ивици нетачности) објашњавањем основних категорија – нити представља било какав допринос савременој економској теорији. Штавише, могло би се рећи да она представља покушај да се економска наука врати у XIX век. Без икаквог теоријског доприноса, уз нешто мало емпирије, која се код Пикетија своди искључиво на прикупљање података и на пукe илустрације, обично користећи само један показатељ, без икакве расправе од томе који је показатељ поузданији, а да никада није постављена одговарајућа теоријска хипотеза, још мање економетријски верификована, ова књига представља не толико занимљиву популарну историју економске неједнакости свету, пре свега западним друштвима, уз ламентирање на тему куда то иду капитализам и западна цивилизација.

На плану препорука за вођење политике, Пикети пише да се показало да је оптимална маргинална пореска стопа на укупан доходак 80%. Позива се, при томе, на налазе сопственог рада, али се није удостојио да читаоцима књиге објасни критеријум оптималности који је коришћен, претпоставке ове анализе, а још мање да им разлику механизам те оптимизације. Једино што преостаје јесте ауторово убеђење да увођење оваквог пореза, на пример у САД, које он сматра идеалним за овакву операцију, не би имало никакво алокативног ефекта. Што се мотива оваквог опорезивања тиче, сазнајемо да богатима треба одузети доходак, уз напомену да се тиме не би добило много да плану пореских прихода.

На овом примеру се јасно може видети Пикетијев став који провејава кроз целу књигу, а то је да људи уопште не реагују на подстицаје, па стога ни опорезовани богаташи неће потражити неку други јурисдикцију, односно алтернативну пореску управу. А то што се сељење (у Швајцарску или Монте Карло) заиста дешава, чак и при пореским стопама далеко нижим од оних које предлаже Пикети, е па „тим горе по стварност“! Штавише, у Пикетијевом свету, у коме подстицаји нису релевантни, привреде неизбежно расту по унапред предодређеним стопама раста, без обзира на то какав је институцио-

нални оквир, односно какве се државне политике спроводе, тј. без обзира на то каквим се подстицајима излажу појединци који доносе одлуке да штеде, инвестирају и иновирају. Дакле, за Пикетија је све то само неминовност. Ради се наравно о историјској неминовности, онаквој какву је спознао дијалектички материјализам, а будући да се ради о гвозденој логици те врсте, потпуно је контрапродуктивно, чак и глупо, опирати се гвозденим законима историје. На пример, после неминовно високих стопа раста током транзитивног раста, тзв. хватања прикључка, и приближавања стабилном стању, стопа раста неминовно и заувек пада. А свака земља ће имати максималну могућу стопу транзитивног привредног раста, без обзира на то какав је институционални оквир у њој, односно какве се државне политике спроводе. Одатле природно следи да би данашња Кина неминовно расла истим оваквим стопама раста и да је на власти остало Маово политичко друштво које би спроводило ново издање великог скока напред уз одговарајућу културну револуцију.

А поред тога што је љубитељ историјског материјализма, код Пикетија се јасно види велико поштовање према марксистичкој теорији и тиме што имплицитно прихвата теорију радне вредности – налаз да једино рад ствара вредност у процесу производње. Капитал не ствара никакву вредност, у свему томе он служи једино као механизам за експлоатацију радне снаге. За Пикетија, стога, капитал није производни фактор, већ није ништа друго но синоним богатства, односно акумулиране вредности. Савршено конзистентно, будући да не доприноси стварању вредности, не може да буде производни фактор. Стога и не чуди да његова концепција капитала укључује и стамбени фонд (капиталиста је свако ко станује у некретнини коју поседује, ма колико она била мало вредна), па се у приносе од капитала укључује и тзв. импутирана рента, дакле калкулативни, а не стварни принос на тржишту капитала. Из радне теорије вредности и експлоатације радне снаге коју она неминовно подразумева, произлази и морална одбојност према капиталу и сваком приносу од капитала, па су стога капитал и рад јасно раздвојени, попут Орвелове дихотомије „две ноге лоше, четири ноге добре“. Додуше, за Пикетија нису сви они са четири ноге добри. Лоши су они четвороношци које имају велике радне дохотке, попут менаџера великих корпорација. Непристрасни читалац може да претпостави да су те животиње лоше због тога што штедњом тог дохотка могу да створе богатство, односно капитал, како га Пикети назива, па да онда живе од приноса од тог капитала – дакле, могу да се уздигну на две ноге. Уколико би целокупан свој доходак потрошили, проћердали српски речено, па потом неминовно живели искључиво од рада, онда би то према Пикетијевој логици било сасвим у реду!

А однос капитала, заправо богатства, и националног дохотка не само да сада расте, него ће, налаз је аутора, неминовно расти у будућности. Јесте да је у току протекла два века дошло до значајног колебања на том плану, али то Пикети приписује искључиво последицама два светска рата. Будући да светске ратове не очекујемо, наведени однос ће неминовно расти. А онда ступа на сцену гвоздена логика. Што је већи однос (фонда) капитала и (тока) националног дохотка, повећава се учешће дохотка од капитала у односу на дохотке од рада у укупном националном дохотку (на страну што према подацима које изнео сам аутор, учешће дохотка од капитала у последња два столећа сводно ипак пада), а будући да је неједнакост дохотка од капитала инхерентно (може ли друкчије?) већа од неједнакости дохотка од рада, свеукупна економска неједнакост ће неминовно расти.

Уколико поверујемо наведеној гвозденој логици (и занемаримо чињенице које износи сам аутор), ипак у књизи не добијамо одговор на основно питање: а зашто је то лоше? Другим речима, шта се то догађа када порасте економска неједнакост, без обзира на то да ли се ради о неједнакости дохотка или богатства? Аутор само напомиње да повећање економске неједнакости може да „дестабилизује цело друштво“. И ту долазимо до вероватно највећег проблема ове књиге. Нема одговора на једноставно питање: како? Који су то механизми? На економску неједнакост се у овој књизи гледа као основно зло против којег се треба борити оштрим опорезивањем, а не образлаже се због чега је то зло. Које су његове последице? Аутор, додуше, пише: „Неједнакост није неминовно нешто лоше; кључно је питање одредити се да ли је она оправдана или не“. Међутим, за разлику од савремене економске теорије која је веома озбиљно разматрала економске последице неједнакости, нарочито последице по привредни раст (показало се да се није могло доћи до једнозначног налаза),¹ у Пикетијевој књизи, економска неједнакост се, без обзира на цитирану реченицу, посматра као нешто што је *per se* лоше, па стога нема ни објашњења зашто је лоше.

Два основна аргумента која противрече наведеној тврдњи да ће се доходак од капитала релативно увећати (у односу на доходак од рада, односно на национални доходак у целини) јесу феномен опадајућег граничног производа капитала, као и сваког другог производног фактора, и пораст значаја људског капитала. Аутор ова озбиљна налаза одбацује тривијалним тврдњама на мање од две

¹ Свеобухватан преглед налаза у погледу утицаја економске неједнакости на привредни раст може се наћи у: Ph. Aghion *et al.* 1999, Inequality and economic growth: The perspective of the new growth theories, *Journal of Economic Literature*, Vol. 37, 1615–1660.

странице књиге.² За гранични производ капитала каже да се не може установити нити за један посао који не спада у најједноставније (па стога ни наднице нису једнаке граничном производу, супротно основном налазу стандардне економске теорије). А и пораст људског капитала и његове последице на расподелу националног дохотка је, према Пикетију, илузија. Зашто? Аутор не нуди нити један аргумент. Као и у многим другим случајевима у овој књизи.

Било како било, сви наведени проблеми савременог капитализма и западне цивилизације, горући према Пикетију, могу се лако решити – увођењем годишњег глобалног прогресивног пореза на капитал. Будући да Пикети под капиталом подразумева целокупну имовину појединаца, ради се, дакле, о глобалном прогресивном порезу на имовину. За ону имовину која износи „пар стотина милиона или неколико милијарди евра“ годишња пореска стопа треба да буде „пет до десет одсто“. Последице? Не знамо, једино што аутор напомиње да би његов план довео до „заустављања неконтролисаног раста глобалне неједнакости богатства која се тренутно увећава по стопи која не може да се поднесе на дуги рок“. Сјајно! Зашто не може да се поднесе? Не знамо! Али оно што зна и сам аутор јесте да овакав глобални порески механизам не може да се уведе због постојања тзв. пореске конкуренције, односно због тога што не би могла да се обезбеди колективна акција свих јурисдикција у свету. Дакле, ово за шта се аутор ватрено залаже не може да се оствари, бар он сам то тврди. Као да из историје израња програмски поклич „Будимо реални, тражимо немогуће!“. За тренутак читалац помисли да би прикладан поднаслов књиге требало да буде „Повратак у 1968.“ Ради се, међутим, о интелектуалном повратку у XIX век. Ево зашто.

Економска наука, сматра Пикети, треба да се врати идеалима деветнаестовековне „политичке економије“ и треба да се „бави, научно, рационално, систематично и методично идеалном улогом државе у економској и друштвеној организацији земље.“ Кључно питање, по његовом мишљењу, треба да буде „Које су то државне политике и институције које треба да нас доведу ближе идеалном друштву?“. Још само да нам је рекао ко и на који начин одређује шта је то „идеално друштво“. Некада су то, било је таквих виђења, требало да буду филозофи. А данас? Да ли економисти кандидати за то? Не, одговор је који даје велика већина академских економиста данашњице, који сматрају да је задатак економске науке да спозна стварност онакву каква јесте, а да је задатак политичке економије као дисциплине те науке да методологију економске науке примени на разматрање

² Управо су ово два основна аргумента којима један од дојена економске науке Алан Мелцер (*Alan Meltzer*) критикује налазе до којих је дошао Пикети. Вид.: <http://www.hoover.org/research/united-states-envy>.

политичких процеса и тиме омогући боље разумевање ове области људског делања.

Укратко, не ради се о књизи која представља допринос економској науци. То што она покреће одређена економска питања није допринос сам за себе – не само због тога што су та питања већ раније покретана. Методолошки, ради се о књизи у којој се износи одређени политички програм – увођење, односно јачање прогресивног опорезивања имовине и дохотка. Насупрот доприносу, ова књига срознава економску науку. На пример, Кембричка контроверза (расправа између аутора из британског и америчког Кембрица о могућности супституције производних фактора, односно флексибилности производне технологије), своди се на најгоре ходничко опањкавање колега, свакако испод нивоа таквог делања на Београдском универзитету. А у овој књизи је то подигнуто на ниво научног аргумента. Према Пикетију, наиме, аутори су се теоријски опредељивали према својој националној припадности и на тој основи лојалности према Џону Мајнарду Кејнзу, а не према научним аргументима и емпиријски утврђеним чињеницама.

Ова књига је политички проглас. И то, мерено бројем страница, непотребно дугачак проглас о одржавању капитализма у области алокације производних фактора, али уз његово укидање у области расподеле. За разлику од оног из 1847. године, који је најавио свеобухватно укидање капитализма. Није то једина разлика између ова два прогласа. Због овог првог су се водили ратови, људи су, зарад идеје у коју су веровали, жртвовали све, десетине милиона људских живота је изгубљено, а историјске последице спровођења идеја о свеукупном укидању капитализма осећају се до данашњих дана, више него век и по од његовог објављивања. На овај други, готово да су сви заборавили при крају године у којој је објављен. Први је био намењен онима који „осим ланаца“ немају ништа да изгубе, а други левичарским интелектуалцима, да им се нађе нешто о чему могу да прозборе по коју уз још једну флашу с етикетом *Saint Emilion* или *Medoc*. Они су и тако већ нашли нову тему која добро иде уз поменута вина.

Још једна разлика између оног, озбиљног, и овог, неозбиљног прогласа више је него очигледна. Аутор *Капитала у XXI веку* је уз занемарљиве граничне трошкове, огроман тираж и цену књиге од 39,95 USD (уз уобичајен аранжман великодушног учествовања у добити као ауторском хонорару), остварио значајан доходак, који је штедњом већ претворен или се бар могао претворити у његово богатство, односно његовим речима капитал, што отвара могућност за увећања његовог сопственог дохотка од капитала. У том смислу, хвале вредан предузетнички подухват! Не ради у овом случају о *Капиталу у XXI веку*, већ о капитализму XXI века!